

ЧОМУ КРИЧАЛИ ТУСИ?

ОПОВІДАННЯ

З ідиш переклала Файна ГОРБАЧ

Розповіді про демонів та про сяку-таку нечисть, що переслідує людей в їхніх домівках чи населяє льохи, не раз можна було почути в нашому домі. Батько залюбки розводився про ці речі. Передусім — тому що вони займали його увагу; а по-друге, заради дітей, що їх велике місто збиває з пуття: забагато вони бачать, усюди ходять, читають казна-що. Тож не зайве їм нагадати, що існують якісь непізнавані речі, якісь таємничі сили.

Одного разу тато розповідав нам таку історію. Якщо не помиляюсь, автором книги, де було надруковано цю історію, вважали рабі Еліягу Грайдігера чи якогось іншого рабина. Йшлося там про дівчину, в яку вселились аж чотири нечисті сили. Ті демони лазили по її кишках, здували її черево, а з черева залазили в ноги. Рабин вигнав з дівчини нечисть, засурмивши у шофар, проказавши святі заклинання і покадивши магічним зіллям...

А коли хто слухав батька з недовірою, його це дуже допікало. «То що, — казав він схвильовано, — виходить, рабі Грайдігер був брехуном? І всі рабини, цадики, гоани — також брехуни? А всю правду знають лише богохульники? Гвалт, як же можна допуститися такої омани!»

Раптом відчиняються двері, і входить якась жінка. В руці у неї кошик, а в кошику дві гуски. Жінка вочевидь була чимось злякана, волосся в неї геть розпатлалось, на обличчі застигла нервова гримаса. Тато нічого того не помітив, бо ніколи не дивився на чужих жінок, а от ми з матір'ю відразу завважили, що гостя страшенно приголомшена й розгублена.

— Що сталося? — запитав тато, повернувшись до жінки спиною, щоб, боронь Боже, не глянути на неї.

— Рабі, маю до вас дуже незвичайну справу.

— Яку саме? Щось жіноче?

© Файна Горбач, 1993, переклад

Іцхак Башевіс Зінгер (1904—1991) — класик сучасної єврейської літератури, лауреат Нобелівської премії 1978 р. Народився в Польщі, з 1935 р. жив у США; опублікував кільканадцять романів та новелістичних книжок мовою ідиш. За останні роки в російських перекладах побачили світ романи Зінгера «Раб» і «Шоша», ряд оповідань та збірка казок для дітей. Український переклад оповідання, яке пропонується читачам «Всесвіту», зроблено з оригіналу мовою ідиш за виданням: «Бейт-дін у домі мого батька», Тель-Авів, 1979.

Якби гостя відповіла ствердно, мене б негайно вирядили з хати. Але вона промовила:

— Та ні, йдеться про оцих моїх гусок.

— Гуски? А що таке з ними?

— Рабі, дороженький, гуски від різника, як слід випатрані: голови одрізала, потрушок увесь вибрала, кишки викинула, — а вони кричать, мов живі... та так жалісно...

Почувши таке, тато аж зблід, а я страшенно злякався. Зате мати, яка народилася в сім'ї міснагідів¹, була за натурою скептиком.

— Різані гуси не кричать, — твердо промовила вона.

— Ой ребецн², ось ви зараз почувете! — пообіцяла жінка.

Вона взяла з кошика одну гуску й поклала її на стіл. Потім узяла другу. Безголови, випатрані — звичайнісінькі різані гуси...

На маминих устах з'явилася поблажлива посмішка.

— То оці гуски кричать?

— Зараз почувете!

Тримаючи обіруч одну гуску, жінка торохнула нею по другій, що лежала на столі. Ту ж мить почулося таке надсадне та жалісне гелготіння, що я аж похолов. Відчув, як волосся на голові стає дибки. Захотілось мерщій тікати світ за очі. Але де там тікати! Від жаху мені перехопило горло, і я заревів, сховавши голову в маминій пелені, наче трирічне маля.

Забувши, що йому належить триматися спиною до жінки, батько кинувся до столу. Його руда борода тряслася. В синіх батькових очах зблиснув вогник остраху — але водночас і тріумфу: отже, не лише рабі Грайдігерові надходили знаки з небес... чи, може, це прояв нечистої сили, самого диявола?..

— Що ви тепер скажете, ребецн? — спитала жінка.

Мати стояла похмура, вже без посмішки, з ледь помітним злим поблиском в очах.

— Не розумію, що з ними коїться! — невдоволено пробурмотіла вона.

— Може, хочете ще раз почути?

І знову жінка шкварнула гускою об гуску, і знову розлігся той моторошний крик забитої ножом різника птиці, що в ній незбагненим дивом лишилися якісь сили, неначе бажання звести порахунки з живими, помститися їм. Я затіпався, мов у пропасниці, так ніби хтось навідліг ударив мене.

Хрипким, уривчастим голосом тато запитав:

— То як, хтось іще має сумніви щодо існування Творця?

— Ой рабі, що ж мені тепер робити? Куди піти? — тужно лебеділа жінка. — За що мені таке лихо? Хотіла зварити суботній обід, а теперечки боюся повертатися з цими гусками додому! Може, вони нечисті? Може, як люди радять, загорнути їх у полотно та закопати? Бідолашна я, небех, нещасна! Дві гуски! Я ж бо віддала за них купу грошей!

Тато видимо не знав, що й відповісти. Лише розгублено позирав на книжкову шафу: в котрійсь із книг, напевне, є відповідь, але в котрій?.. Раптом він глипнув на маму й сердито вигукнув:

— Що ти тепер скажеш?!

Материне обличчя якимось дивно змінилося. Риси його загострились, погляд став напружений.

— Я хотіла б ще раз почути! — чи то прохаючи, чи то наказуючи, промовила вона.

І втретє жінка шкварнула гускою, і втретє розлігся той крик, схожий на передсмертний лемент жертвовного ягняти.

— Усе воно за гріхи наші, — повчально проказав тато. — Сказано ж бо: не покаються зловиві, навіть на порозі геєни стоячи... Заперечують очевидне, вперто чіпляються за своє... — Він поглянув на маму так, наче хотів сказати: «І ти не краща».

Запала тривала мовчанка, яку врешті порушила наша гостя:

— То як, ребецн, забити гуски не кричать?

¹ Прихильники ортодоксальної іудейської віри.

² Звертання до дружини рабина.

Раптом зринув сміх. Сміялася мама, і від того її сміху ми всі аж здригнулись. Якесь шосте чуття підказало мені: ось зараз мати переведе нінащо ту величну драму, що розігралася на наших очах.

— А горлянки з гусок ви повитягали? — спитала вона.

— Горлянки?.. Та н-ні...

— Витягніть горлянки, — порадила мама, — і гуски не кричатимуть.

Батько спалахнув гнівом.

— Які горлянки? До чого тут горлянки?!

Мама схопила одну гуску, запустила свої тоненькі пальчики в гусячу шию і щосили смикнула за колінчасте горличко, витягаючи трубку, що веде від голови до легенів і по-вченому називається трахея. Крізь цю трахею птиця дихає і голос подає. Потім мама схопила другу гуску й так само відерла в неї горлянку. Приголомшений, але й чимало потішений, стежив я за рішучими діями матері. Її руки були геть замашені кров'ю, а вираз обличчя відбивав стан душі розгніваного раціоналіста, що його серед білого дня залякують якоюсь чортівнею.

Батько спостерігав усе те, блідий, спокійний, трохи засмучений. Логіка, бездушна логіка брала гору над вірою, виставляючи Творця на глум.

— А тепер, будьте такі ласкаві, киньте одну гуску на другу! — звеліла мама.

Запала майже врочиста очікувальна тиша: наближалася вирішальна мить. Якщо залунає гусячий крик, тоді мама програла — її раціоналістична амбітність і всеосяжний скепсис, успадкований від вельми вченого батька-міснагіда, зазнають нищівної поразки. А проте я, хоч і був дуже наляканий, подумки щиро молився, щоб гуси таки закричали, і то якнайгучніше, аби їх почули всі на вулиці та поприбігали до нас...

Та ба! Гуси лежали безживні й німотні, як і годиться двом зарізаним гускам з видаленими трахеями.

— Дай-но мені рушника! — повернулася до мене мама.

Прохогом кинувсь я по рушника, і на очі мені набігли сльози. Мама ретельно витирала руки, як ото поважний хірург після важкої операції.

— От і по всьому! — переможно підсумувала вона.

— Що ви скажете на це, рабі? — спитала жінка.

Тато кахикнув, щось буркнув, тоді зняв свого картуза й почав ним обмахуватись.

— Нічого подібного ніколи не чув і не бачив, — нарешті здобувся він на відповідь.

— Я також, — підтримала його жінка.

— Та й я теж, — докинула мама. — Одначе завжди треба шукати якогось пояснення... Забиті гуси не можуть кричати!

— Чи можу я забрати ці гуски й приготувати з них страву? — запитала жінка.

— Звісно, забирайте і засмажте їх на суботній обід, — авторитетно порадила мама. — Не бійтеся, на сковорідці вони не кричатимуть.

— А ви як скажете, рабі?

— А чого ж, — буркнув тато. Він не був цілком певний, що гуски відповідають усім вимогам до суботньої трапези, але й заборонити їх до їжі не мав підстав.

Жінка з гусками пішла, мама подалася до кухні, і я залишився наодинці з батьком. Раптом він заговорив до мене, наче до дорослого:

— Твоя мати пішла вдачею в твого діда, рабина з Білгорая. Він таки великий знавець Талмуду, але надто вже раціональний. Мене остерігали з цього приводу, ще перед тим, як ми побрались... — І тато розвів руками: а тепер, мовляв, уже нічого не вдієш...